

slovenský národopis

ČASOPIS
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SEPARATUM

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA

ZÁKLADNÉ ZNAKY SVADBY CIGÁNOV—RÓMOV NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

ARNE B. MANN

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Uzatváranie manželstva ako dôležitého predpokladu založenia novej rodiny je dôležitým medzníkom v živote každého etnického spoločenstva. V príspevku sa pokúsime podať základný obraz o svadbe etnickej skupiny Cigánov-Rómov na východnom Slovensku. Nebudeme sa venovať objasňovaniu genézy a pôvodnosti jednotlivých obyčajov, ktoré sú zákonitým dôsledkom vzájomného dlhodobého kultúrneho ovplyvňovania etnických spoločenstiev, s ktorými sa cigánske etnikum v priebehu svojho historického vývoja dostávalo do kontaktu.¹ Zameriame sa skôr na funkciu a normatívnu záväznosť týchto obyčajov v súčasnosti, ako prejavov súčasného myslenia a úlohy obyčajov ako sociálneho regulátora v lokálnom spoločenstve.² Vychádzať budeme jednak z vlastných výskumov v okresoch Spišská Nová Ves, Poprad, Prešov, Rožňava a Košmárno,³ na porovnanie použijeme materiál z výskumu Hany Bílkovej v oblasti Turca, Pavla Žigu z obcí doliny Hnilca (okr. Spišská Nová Ves), Juraja Plátku v Abranovciach (okr. Prešov) a Pavla Antola v obci Soľ (okr. Vranov n. Topľou),⁴ ako i publikovaný materiál Emilie Čajánkovej-Horváthovej a Jeľeny Marušiakovskej.⁵ V prevažnej časti príspevku sa venujeme skupine starousadlého cigánskeho obyvateľstva, ktoré je

na Slovensku (i v celej ČSSR) prevládajúce.

Predpokladom uzavretia manželstva je výber manželského partnera. Vo všetkých zistených prípadoch si ho v tomto prostredí vyberajú mladí ľudia sami. Ich voľbu posudzujú rodičia, väčšinou ju akceptujú. Nesúhlas prejavujú najmä vtedy, ak nádejný partner ich dieťaťa je zo sociálne slabšej, zaostalejšej, príp. alkoholické rodiny (Bystrany). Voľba rodičov sa veľmi dôrazne prejavuje v prípadoch, keď dievča pred svadbou otehotnie: dodnes tu výrazne pôsobí spoločenská norma — rodičia a celé spoločenstvo prinútiť oboch partnerov uzavrieť manželstvo (Bystrany, Markušovce, Sp. Tomášovce, Žehňa, Soľ).

Rodičia väčšinou uprednostňujú pre svoje deti voľbu partnera z vlastného lokálneho spoločenstva — osady. Túto endogamnosť logicky zdôvodňujú tým, že lepšie poznajú rodinu budúceho zafa alebo nevesty, že mladých budú mať blízko seba (Bystrany, Markušovce, Sp. Tomášovce). Pri interlokálnych sobášoch sa v praxi akceptujú dve skupiny obcí: prvú tvoria lokality, z ktorých sa výber manželského partnera dovoľuje, druhú zasa obce, z ktorých sa výber manželského partnera považuje za nevhodný. V prvom prípade sa vo vedomí spoločenstva zohľadňuje rovnaká alebo

vyššia ekonomicko-sociálna úroveň doporučeného lokálneho spoločenstva, v druhom (nedoporučenom) prípade hodnotia cigánskych obyvateľov danej obce negatívne: ako „špinavých“, „jediacich psie alebo konské mäso“ používajú pre nich hanlivé označenia, ako napr. *dupki*, *degeš* (z maďar. *dög* = zdochlina), *rukoňare* (z róm. *rukono* = pes) a podobne. Je zaujímavé, že okruhy uprednostňovaných alebo nedoporučených obcí nie sú stabilné, menia sa časom v dôsledku ekonomického a spoločenského vzostupu alebo úpadku tej-ktorej lokality (osady).

Uzatváranie manželstva sa vo všetkých sledovaných obciach uskutočňuje formou obradu *mangavipen*. Tento termín je odvodený od slovesa *te mangel* = pýtať sa, doslovne by sme ho mohli preložiť ako *pytačky*. V porovnaní s pytačkami u necigánskeho obyvateľstva má však kvalitatívne odlišnú obyčajovú funkciu. Jeho štruktúru môžeme opísať nasledovne: Po predbežnom dohovore rodičov, najmä matiek oboch partnerov (údaj zo všetkých sledovaných obcí) — navštívi obyčajne v sobotu sviatočne oblečená rodina ženicha (v Markušovciach a Žehni ozdobení mašličkami s rozmarínom) rodinu nevesty. Skupinu šiestich až desiatich ľudí tvorí ženich — *terno* (doslova *mladý*), jeho rodičia a súrodenci, krstný otec a krstná matka (*kirvo*, *kirvi*), prípadne hudobníci. So sebou donesú pohostenie (pálenku, zákusky, koláče). Očakáva ich nevesta — *terňi* (doslova *mladá*) s rodinou a pripraveným pohostením (kuracia polievka, pečené kurence, rezne, zemiakový šalát, guláš, ruské vajíčka, káva). Samotný obrad realizuje najčastejšie otec ženicha (vo všetkých obciach okrem Štrby), prípadne otec nevesty (Bystrany, Markušovce, Sp. Tomášovce); funkciu *starostu* (takto ho nazývajú v Bystranoch, Markušovciach, Štrbe a Žehni; v Revúcej a Soli ho volajú *starejší*) môže vykonávať aj krstný otec (Bystrany,

Markušovce, Štrba, Revúca) alebo ženíchov najstarší brat (Markušovce). V Bystranoch k tejto príležitosti pozývali obľúbeného oddavača Rijču, v Žehni túto funkciu vykonáva prirodzená autorita osady — *čibalo* (vajda) Mačo. Oddavač vypýta dcéru od jej rodičov, títo dajú svoj prísľub, hovorí sa tiež o vene (v Markušovciach, Štrbe a Revúcej si prítomní môžu výbavu aj prezrieť). Potom zavolajú dovtedy neprítomnú dcéru (v Žehni je oblečená v dlhých bielych šatách so závojom). Po jej súhlase prevedie oddavač samotný obrad: mladí si prekrížia ruky, ktoré im previaže šatkou a do dlaní naleje pálenku (Markušovce, Bystrany, Abranovce), alebo červené víno (Žehňa), ktoré si mladí vzájomne z dlaní vypijú. Pri inovovanom variante nalejú v Markušovciach pálenku a v Revúcej červené víno do pohárikov.⁶ v niektorých prípadoch *starosta* symbolicky spojí ruky ženicha a nevesty (Bystrany, Štrba). Súčasťou obradu je aj pobozkanie sa pred svedkami (Bystrany, Markušovce, Štrba, Revúca), v Štrbe i výmena snubných prstienkov, v Žehni a Abranovciach zas obrúčk.

Po tomto obrace nasleduje voľná zábava prítomných vo vnútri a takmer celej osady vonku, počas ktorej sa mladí na čas vzdialia obyčajne do domu ženicha, ktorý je v tom čase prázdny, za účelom intímneho zblíženia. Sexuálny styk oboch partnerov sa spoločenstvom pripúšťa už pred obradom *mangavipen*. Pristihnutie „pri čine“ alebo tehotenstvo dievčaťa sú často dôvodom usporiadania tohto obradu (Bystrany, Žehňa); ojedinelé však nie sú ani prípady, keď obaja partneri do tohto obdobia ešte nemali sexuálne skúsenosti (Bystrany). Zábava zatiaľ pokračuje do rána. Druhý deň odchádza nevesta bývať do domu ženicha (vek oboch partnerov sa často pohybuje v rozpätí 16—18 rokov, teda pred dovŕšením plnoletosti).

Uvedený obrad zaznamenala E. Horváthová na konci päťdesiatych rokov

v Slovenskom Grobe, Klenovci a Levoči,⁷ v osemdesiatych rokoch H. Bílková v turčianskych obciach Nesluša, Necpaly a Horná Lehota,⁸ J. Platko v Abranovciach.⁹ P. Žiga v obciach doliny Hnilca,¹⁰ P. Antol v obci Soľ,^{10a} H. Ulbriková v Krásnohorskom Podhradí,¹¹ J. Pastírcáková v Žehni¹² a M. Dubayová v Šarišskom Jastrabom, Jakubanoch a Lomníčke.¹³ V poľskej etnografii venoval obradu *mangavipen* v oblasti poľského Spiša osobitnú štúdiu Marian Długosz.¹⁴

Druhá forma uzavretia manželstva, zaznamenaná vo všetkých skúmaných obciach (v Štrbe a Sp. Tomášovciach už veľmi zriedkavá), sa realizuje v prípade, ak niektorí z rodičov s výberom partnera svojho dieťaťa nesúhlasia. Mladí túto situáciu riešia tak, že spolu ujdú k rodine do inej dediny, alebo — čo je častejšie — „na Čechy“. Keď príbuzní, u ktorých mladí prebývajú, oboznámia (listom alebo telegramom) rodičov o prítomnosti ich detí, obyčajne sa rodičia oboch „utečencov“ dohodnú, a najčastejšie matka dieťaťa vycestuje za nimi. Po návrate do obce (po dvoch týždňoch, alebo aj po 2—3 mesiacoch) rodičia oboch partnerov usporiadajú *mangavipen*. Aj v prípade, že sa *mangavipen* ani potom neuskutoční, sú mladí považovaní za manželov a žijú spolu.¹⁵

Vo väčšine prípadov odchádza nevesta bývať do domu svojho muža; v prípade, že vhodnejšie bytové a vôbec priestorové podmienky sú v rodine nevesty, môže sa uplatniť i princíp *matrilokálnosti* (všetky skúmané obce).

Opísaný obrad *mangavipen* i forma vzťahu prejavená demonštratívnym útekom sú vo vedomí rómskeho spoločenstva považované za uzavretie manželstva, ktorému sa pripisuje vážnosť právnej platnosti so všetkými dôsledkami. Toto konštatovanie platí dokonca i v prípade Sp. Tomášoviec, kde sa veľký význam pripisuje cirkevnému sobášu a kde obrad *mangavipen* stratil mnohé tradičné formálne znaky (zväzovanie rúk,

vzájomné pitie z dlaní) a obmedzil sa len na vypytanie, vzájomný dohovor, pohostenie a zábavu.¹⁶ Výrazný posun predstavuje situácia v Štrbe, kde mladí sú síce po obrade *mangavipen* považovaní za manželov, do sobáša však každý spáva v dome svojich rodičov.

Vo väčšine skúmaných obcí sa občianskemu a cirkevnému sobášu nepripisuje veľký význam. Uzatvárajú ich často až po niekoľkoročnom spolužití, najmä v súvislosti so snahou dosiahnuť cirkevný krst pre svoje deti (často tiež preto, že obaja partneri nie sú plnoletí). Keďže kňazi pokrstenie dieťaťa podmieniajú cirkevným sobášom rodičov, uzavretiu ktorého musí zasa predchádzať občiansky sobáš (podľa § 10 Zákona o rodine, č. 66/1983 Zb.), sú rodičia dieťaťa k úradnému uzavretiu manželstva vlastne donútení.¹⁷ Uvedený postoj sa odzrkadľuje i v účasti na civilnom sobáši — *civilno vera, pro viboris vera* (civilná prisaha): zúčastňujú sa ho často len „snúbenci“ a ich svedkovia. Cirkevného sobáša (*solacharel, andre khangeri vera*) sa zúčastňuje široké spoločenstvo rodiny i celej lokálnej pospolitosti — osady. V tejto súvislosti nastávajú i niektoré kuriózne situácie: pred odchodom na sobáš sa mladí odpytujú od rodičov, aj keď majú napr. už dve vlastné deti (Bystrany); ráno v deň sobáša príde „nevesta“ do rodičovského domu, kam ju príde pred odchodom na MNV pýtať muž, s ktorým už niekoľko rokov žije (Revúca); nevesta predstupuje pred oltár v sprievode svojich detí v závoji a podobne.

Vlastné svadobné veselie — *bijav* — sa potom uskutočňuje po cirkevnom sobáši. Poriada sa doma v osade (Bystrany, Revúca, Žehňa), v kultúrnom dome (Markušovce, Štrba), alebo v reštaurácii (Sp. Tomášovce, Revúca). Okrem vysokých finančných nákladov (informátori udávajú, 20, 25, 30—40, ale aj 50—70 tisíc Kčs), na čo si berú často pôžičky a zlučujú úspory, ho charakterizuje

množstvo obyčajových úkonov, viac-menej mechanicky prebratých od majoritného obyvateľstva. Okrem spomenutého odpytovania od rodičov sa tu stretne s tancom s nevstou a vyberaním peňazí do taniera (všetky obce), snímaním „party“ — závoja (Bystrany, Sp. Tomášovce), predvádzaním falošnej manželky (Bystrany, Sp. Tomášovce, Štrba, Revúca), s prezliekaním nevesty o polnoci (Markušovce, Bystrany, Štrba, Revúca), s prehradením cesty svadobnému sprievodu (Revúca, Markušovce). Zaujímavá je situácia v Žehni, kde *bijav* s celým komplexom uvedených obyčajov (tanec „redová“, snímanie venca-závoja, uviazanie šatky, prezlečenie do druhých šiat a odovzdanie mužovi) sa uskutočňuje bezprostredne po obrade *mangavipen* (po civilnom a cirkevnom sobáši sa robí len menšia zábava). O jednoznačnom prevzatí týchto obyčajov od slovenského obyvateľstva svedčí spievanie obradových piesní „po gádzovsky“ (*Náša mladá nevesta, Už nie je nevesta, už je žena*).¹⁸ Zaujímavý vývojový posun zaznamenala v Turci H. Bílková: *mangavipen*, ktorý tu mal pôvodne tiež obyčajovoprávnu funkciu, sa v súčasnosti realizuje vo funkcii pytačiek bezprostredne pred odchodom na sobáš. Svadobná hostina — *bijav* — v Necpaloch a Hornej Lehote už od medzivojnového obdobia prebrala výrazné znaky svadobných obyčajov majoritnej spoločnosti.¹⁹

Manželstvo vytvorené formou *mangavipen* je spoločenstvom uznaným a rešpektovaným monogamným vzťahom muža a ženy, s cieľom spoločného života a založenia rodiny.²⁰ Spoločenská norma počíta tiež s možnosťou zrušenia takéhoto zväzku. Najčastejším dôvodom v minulosti bola absencia potomstva. Z neplodnosti bola a i dodnes je vinená žena, preto ju muž môže poslať späť k matke (Markušovce, Žehňa, Abranov-

ce, v minulosti i Štrba). Informátori v tejto súvislosti upozorňujú na príklady zo súčasnosti, kedy pretrvávajú aj bezdetné manželstvá (všetky obce), v Bystranoch dve rodiny riešili takýto problém osvojením dieťaťa z detského domova.

Významným dôvodom manželských nezhôd i rozpadu spoluzitia je manželská nevera. Kým u muža sa väčšinou toleruje (aj keď neschvaľuje), u žie je prísne odsudzovaná. V tejto súvislosti je zaujímavý obyčaj prisahy manželskej vernosti, rozšírený u cigánskeho obyvateľstva na celom Slovensku. Podozrievavý muž prinúti svoju ženu k prisaha: odohráva sa väčšinou v noci, na cintoríne (Markušovce, Revúca, Žehňa), v kostole (Markušovce, Sp. Tomášovce), pri križi v obci (Abranovce), na voľnom priestranstve v kolónii (Bystrany, Markušovce), alebo doma (Štrba). Žena sa vyzlečie do pol pása, rozpustí si vlasy, nesmie mať na sebe žiadne ozdoby (náušnice, sponky); pokľakne, prekríži ukazovák a prostredník na oboch rukách (Markušovce) a pri križi alebo svätom obraze (Markušovce, Štrba) prisahá, že mužovi nebola neverná. Prisaha sa robí bez svedkov, len v Bystranoch k nej privolávali už spomenutého obradníka Rijču. Po takejto prisaha (často má formu kliatby, ktorú žena na seba privoláva), muž žene uverí. Uvedenú prisahu zaznamenala koncom päťdesiatych rokov v Trebišove E. Davidová,²¹ jej bežné vykonávanie dodnes v štyroch obciach okresu Martin zas H. Bílková.²² Nevernú ženu môže muž potrestať bitkou (všetky obce), môže ju potupne ostriať (Markušovce, ale tiež Nesluša, Sučany a Horná Lehota v Turci, v minulosti tiež Štrba), i vyhnáť z domu (Bystrany, Markušovce, Sp. Tomášovce, Revúca, Štrba). Vyhnatie z domu, ktorým sa demonštruje zrušenie manželstva, sa síce v praxi realizuje, podľa nášho názoru

Občianskeho sobáša v Revúcej sa často zúčastňujú len rómski snúbenci a ich svedkovia.
Foto P. Ferdinandy 1986

je však takýto postup väčšmi prejavom spoločenského varovania pred morálnymi priestupkami a nedá sa o ňom hovoriť ako o bežne rozšírenom jave. V každom prípade však žena, ktorá bola nútená sa vrátiť k rodičom, sa môže vydať druhý i tretí raz; ak v prvom manželstve porodila dieťa, má dokonca väčšiu šancu, mladí muži majú o ňu väčší záujem. Deti z prvého manželstva prirodzenou formou nový manželský partner adoptuje (všetky obce).²³

Ako sme uviedli, v právnom vedomí Cigánov-Rómov skúmaných obcí sa uzavretie manželstva napĺňa obradom *mangavipen*. Z hľadiska československého občianskeho práva však v takomto prípade k uzavretiu manželstva nedochádza (*non matrimonium*, podľa § 3 Zákona o rodine), možno ho hodnotiť

nanajvýš ako *konkubinát* („vzťah vznikajúci na základe faktického trvalého spolužitia muža a ženy“), ktorý však nemá rodinnoprávny charakter, a preto nevyvoláva právne následky ako manželstvo,²⁴ alebo ako manželstvo zdanlivé (*matrimonium putativum*), ktoré však tiež nevyvoláva právne následky, keďže neboli naplnené podmienky uložené Zákom o rodine.²⁵ Navyše, ak do takéhoto vzťahu vstupujú partneri, z ktorých aspoň jeden je mladší ako pätnásť rokov, môže sa tento kvalifikovať ako úmyselný trestný čin pohlavného zneužitia (§ 242, ods. 1 Trestného zákona č. 113/1973 Zb.), prípadne ako trestný čin ohrozenia mravnej výchovy mládeže (§ 217 Trestného zákona). Z publikovaných prác o kriminalite cigánskej mládeže vysvitá, že oba meno-

vané trestné činy mravnostného charakteru sú častým predmetom súdnych rozhodnutí.²⁶

V dôsledku obyčajovoprávne uzavretého manželstva formou *mangavipen* vznikajú i niektoré ďalšie problémy, napr. pri určovaní priezviska spoločných detí. Aj keď Vyhláška č. 22/1977 Zb. v § 41, ods. 3 hovorí o tom, že „pri rodičoch spolu nezosobášených sa priezvisko dieťaťa napíše podľa dohody rodičov“, v praxi matrikárky často zapisujú novorodencom priezvisko ich „slobodnej“ matky (podľa Vyhlášky 22/1977, § 41, ods. 4), hoci otec dieťaťa sa ku svojmu otcovstvu hlási.²⁷ Ak sa takíto „faktickí manželia“ po istom čase zosobášia a rozhodnú sa ako spoločné používať priezvisko manžela, musí dôjsť ku zmene priezviska u všetkých spoločných detí narodených pred uzavretím manželstva (z § 39, ods. 1 Zákona o rodine vyplýva zásada, že všetky deti tých istých rodičov majú rovnaké priezviská).²⁸ Niektorými ďalšími aspektami a dôsledkami vyplývajúcimi z uvedenej formy uzatvárania manželstva sa zaoberala M. Dubayová.²⁹

Pokúsili sme sa načrtnúť základné znaky svadby starousadlej skupiny Cigánov-Rómov na Spiši, Šariši a Gemeri. Obraz o problematike uzatvárania manželstva u subetnickej skupiny valašských Cigánov (známych tiež pod označením olašský) v minulosti si môžeme vytvoriť na základe publikovaných výskumov E. Čajánkovej-Horváthovej a J. Marušiakovej. Aj v týchto prípadoch mal obyčajovoprávny význam obrad, ktorý realizoval vajda: mladým, stojacim niekedy na červenej šatke, nasypal do dlaní omrvinky so soľou, ktoré si títo navzájom zjedli, alebo im nalial do dlaní červeného vína, prípadne ich týmto vínom polial. Úradný sobáš nasledoval obvykle až o niekoľko rokov, zväzok sa však mohol do tých čias i zrušiť, mladí sa mohli rozísť.³⁰ Významným rozdielom v porovnaní so starousadlými

Rómami sú dve skutočnosti: u valašských Cigánov sa vyžaduje panenskosť nevesty, s čím súvisí zaplatenie za nevestu rodinou ženicha.³¹ Komárnianski Lovári v súčasnosti rozoznávajú pytačky (*mangavas*), kedy dohodnú podmienky svadby (*bijav*) a tu najmä finančnú čiastku, ktorú má rodina ženicha zaplatiť za nevestu. „Poctivá“ nevesta je v súčasnosti oceňovaná čiastkou 25—30 tisíc Kčs (otec ženicha má právo požadovať overenie tejto skutočnosti gynekológom), cena nevesty, ktorá nie je panna, sa pohybuje v rozpätí 8—10—15 tisíc korún. Čiastka sa vypláca až na samotnej svadbe; v prípade, že otec nevesty nepožaduje peniaze, hradí rodina ženicha všetky náklady na svadbu (inak sú náklady rozdelené na polovicu). Manželstvo sa uzatvára vo chvíli, keď otec nevesty poleje vínom hlavy oboch partnerov. Žene hrozí v prípade manželskej nevery trest ostrihania dohola, alebo odrezanie kúska z nosa; milenec musí zaplatiť manželovi za znesvätenie jeho ženy. Keď žena odíde od manžela a žije dva roky s iným mužom, môže poškodený manžel požadovať od jej otca vyplatenie dvojnásobku sumy, ktorú za ňu zaplatil pri uzavretí manželstva.

Štúdium problematiky svadby u Cigánov-Rómov má niekoľko významových rovín: jednak nám umožňuje spoznávať špecifiká rómskej kultúry — či už objektívne existujúce, alebo subjektívne pociťované samotnými členmi spoločenstva, pochopiť etnokultúrne procesy vo vzťahu k majoritnej spoločnosti, najmä nám však umožňuje zoznámiť sa s osobitým komplexom obyčajovoprávných noriem, ktorý v dôsledku odlišného historického vývoja spôsobu života cigánskeho obyvateľstva (najmä spoločenskej izolácie) si zachoval vo viacerých prípadoch osobitosť — napr. v oblasti právneho vedomia — a dodnes ako aktívny regulátor spoločenského správania ovplyvňuje a determinuje spôsob života príslušníkov tejto etnickej skupiny.

POZNÁMKY

- 1 MANN, A. B.: Výskum rodinných obyčajov ako prostriedok poznania rodiny Cigánov-Rómov na Slovensku. Vedecké informácie SvÚ SAV Košice, v tlači.
- 2 GOFMAN, A. B. — LEVKOVIČ, V. P.: Obyčaj kak forma social'noj regul'acii. Sov. Etnogr., 1973, č. 1, s. 14—19.
- 3 Výskumy boli uskutočnené v nasledovných lokalitách: okr. Spišská Nová Ves: Bystrany, Markušovce, Spišské Tomášovce (v rokoch 1986—1988); okr. Prešov: Žehňa (1987); okr. Poprad: Štrba (1988); okr. Rožňava: Revúca (1988); Komárno (1988).
- 4 BÍLKOVÁ, H.: Prvé výsledky výskumu rodinných obyčajov Cigánov-Rómov v Turci. Slov. Národop. 36, 1988, č. 1, s. 188—190; ŽIGA, P.: Rodinné obyčaje Rómov v obciach doliny Hnilca (Mníšek nad Hnilcom, Nálepkovo, Švedlár, Gelnica, Helcmanovce), výskumný materiál, 1987, archív NÚ SAV; PLATKO, J.: Svadba u Cigánov v Abranovciach. Slov. Národop., 36, 1988, č. 1, s. 177—181; ANTOL, P.: Rodinné obyčaje a život rodiny u Cigánov v obci Soľ (okr. Vranov n. Topľou), výskumný materiál 1988, archív NÚ SAV.
- 5 ČAJÁNKOVÁ, E.: Život a kultúra rožkovianskych Cigánov (pokračovanie). Slov. Národop., 2, 1954, č. 3—4, s. 285—308; HORVÁTHOVÁ, E.: Cigáni na Slovensku. Bratislava 1964; MARUŠIAKOVÁ, J.: Rodinný život valašských Cigánov na Slovensku a jeho vývinové tendencie. Slov. Národop., 34, 1986, č. 4, s. 609—634.
- 6 PASTIRČÁKOVÁ, J.: Piesne spievané na cigánskej svadbe v obci Žehňa. Práca Študentskej vedeckej odbornej činnosti na Katedre etnografie a folkloristiky FFUK, 1988, s. 6, autorka uvádza variant, keď ženích vypije najprv polovicu červeného vína zo svojho pohárika, druhú polovicu dopije nevesta a potom naopak, nevesta odpije zo svojho pohárika a ženích víno dopije.
- 7 HORVÁTHOVÁ, E.: c. d., s. 334 a 351, pozn. 49.
- 8 BÍLKOVÁ, H.: c. d., s. 189.
- 9 PLATKO, J.: c. d., s. 178—179.
- 10 ŽIGA, P.: c. d., s. 5.
- 10a ANTOL, P.: c. d., s. 13—15.
- 11 ULBRIKOVÁ, H.: Rodinné obyčaje v Kráľovskom Podhradí (výskumný materiál), 1987, archív NÚ SAV, s. 6.
- 12 PASTIRČÁKOVÁ, J.: c. d., s. 5—8.
- 13 DUBAYOVÁ, M.: Väzby cigánskej rodiny na vlastné etnické spoločenstvo a dynamika týchto vzťahov (Niektoré metodologické prístupy pre etnografický výskum spôsobu života Cigánov aktuálne žijúcich v skupinách). Vedecké informácie SvÚ SAV Košice, v tlači.
- 14 DŁUGOSZ, M.: Mangavipen — zaślubiny cygańskie. Etnogr. Polska, 22, 1978, z. 2, s. 155—160.
- 15 Túto formu zaznamenala tiež HORVÁTHOVÁ, E.: c. d., s. 335 a PLATKO, J.: c. d., s. 179.
- 16 Podobné zistenia uviedla i HORVÁTHOVÁ, E.: c. d., s. 351 a 355, pozn. 52 z Čáčova; podobne i DAVIDOVÁ, E.: Bez kolíb a šiatrov. Košice 1965, s. 164.
- 17 Podobne konštatuje PLATKO, J.: c. d., s. 179, v Abranovciach; i PASTIRČÁKOVÁ, J.: c. d., s. 5 v Žehni.
- 18 Tento problém si všimla i PASTIRČÁKOVÁ, J.: c. d., s. 7—8 a 10. Za pôvodnú rómsku svadobnú pieseň možno považovať „Avo čhavo to mangavel“ (Ide chlapec na pýtanie), zaznamenanú v Bystranoch a Markušovciach, ktorá sa spieva pri obrade mangavipen.
- 19 BÍLKOVÁ, H.: c. d., s. 189.
- 20 Porovnaj tiež DAVIDOVÁ, E.: c. d., s. 164.
- 21 DAVIDOVÁ, E.: Lidové náboženství trebišovských Cikánů-Romů koncem padesátých let 20. století, před rozpadem jejich tradiční komunity. Slov. Národop., 36, 1988, č. 1, s. 97.
- 22 BÍLKOVÁ, H.: c. d., s. 190.
- 23 S možnosťou rozchodu novomanželov sa počíta v Žehni, kde neveste nedajú dohodnutú výbavu bezprostredne po obrade mangavipen, ale až po pol roku, alebo až po narodení dieťaťa, aby neboli problémy s jej vracaním v prípade, ak manželské spolužitie nebude úspešné.
- 24 ČESKA, Z. a kol.: Československé rodinné právo. Bratislava 1986, s. 88.
- 25 Tamtiež, s. 115.
- 26 SOVÁK, Z.: Hlavní příčiny a podmínky trestné činnosti mladistvých pachatelů zjišťované v rámci rozhodovací činnosti soudy České socialistické republiky. In: Příčiny, podmínky a možnosti prevence sociálně patologických jevů v romské populaci v ČSSR. Český Krumlov 1986, s. 38, 40; SALAJ, J.: Stav a vývoj trestné činnosti Romů v ČSSR v letech 1981—85. Tamtiež, s. 45; MEDÁKOVÁ, M. — NIKL, J. — VLČEK, M.: K trestné činnosti příslušníků cikánské etnické skupiny. Tamtiež, s. 116. Považujeme za pozoruhodné, že v práci tejto trojice autorov sa objavuje konštatovanie, že „...páchání... mravnostní trestné činnosti... má zvlášť

тё u cikánské mládeže některé zvláštnosti, vyplývající z historických obyčejů, tradic a celkového pojetí způsobu života příslušníků cikánského etnika.“

- 27 Podľa informácie matrikárky Márie Kvašňákovovej z Markušoviec vystavuje pôrodnica hlásenie o narodení dieťaťa, v prípade, že je matka nezosobašená, automaticky s jej priezviskom. Záleží potom na otcovi dieťaťa, či pri zahlásení narodenia dieťaťa v matrike na svoje otcovstvo

upozorní, alebo na osobnej vedomosti matrikárky o rodinnom spolužití oboch rodičov, aby potom zamatrikovala priezvisko dieťaťa po otcovi.

- 28 ČEŠKA, Z. a kol.: c. d., s. 189.
29 DUBAYOVÁ, M.: c. d., s. 4—6.
30 ČAJÁNKOVÁ, E.: c. d., s. 292—293.
31 Pozri tiež HORVÁTHOVÁ, E.: c. d., s. 332—334; MARUŠIAKOVÁ, J.: c. d., s. 614—615; DAVIDOVÁ, E.: Bez kolíb. c. d., s. 164.

ОСНОВНЫЕ ЗНАКИ СВАДЬБЫ ЦЫГАН-РОМОВ В ВОСТОЧНОЙ СЛОВАКИИ

Резюме

Изучение проблематики бракосочетания у этнической группы цыган-ромов дает нам возможность для познания специфики ромской культуры, понятия этнокультурных процессов по отношению к мажоритарному обществу, но прежде всего для познания особого комплекса обычно-правовых норм, который до сих пор действует (напр. в области правового сознания) как активный регулятор общественного поведения членов этой этнической группы.

Стержень статьи представляет попытка выделить основные знаки свадьбы у старожильского цыганского населения в восточной Словакии. Анализ опирается на исследования в шести поселках трех районов восточной Словакии, учитывая предшествующие результаты изучения этой проблематики другими авторами.

Наиболее распространенным способом бракосочетания у цыган-ромов является форма обряда «мангавипен» (помолвки), которому придается обычно-правовая обязательность: после предварительного договора родители жениха навещают семью невесты, после двухстороннего согласия свадебный чин, заключающий брак, сват (чаще всего отец жениха или крестный отец) связывает обоим партнерам руки, в ладони наливает водку (самогон) или вино, которое эти двое взаимно выпивают. С этого момента они считаются супругами и вместе живут. Гражданскому и церковному браку они не придают боль-

шого значения, они принимают участие в нем часто после даже нескольких лет совместной жизни. Другой формой является побег молодых людей, которым родители не разрешают брак, к родственникам в другой поселок, или в Чехию. Через некоторое время они возвращаются назад в родной поселок, и общественность их принимает уже как супругов. На самом свадебном увеселении («бияв») осуществляется много обрядовых действий, которые ромы заимствовали от мажоритарного населения. Особыми знаками отличается свадьба бывших кочевых цыган, называемых валашские или олашские цыганы: невесту здесь до сих пор покупают, причем больше оценивается та, у которой не было пока половых сношений. Здесь тоже заключается брак связыванием рук обоих партнеров, которые взаимно выпивают красное вино из ладоней, или так, что свадебный чин заключающий брак — цыганский староста, выливает вино на головы обоих партнеров.

У обоих групп строго судят и наказывают измену жен, в то время как к измене мужчин относятся снисходительно. В случае, что мужчины подозревают своих жен в измене, они их принуждают поклестся, причем они верят в отрицательное магическое воздействие лжеприсяги. Большинство приведенных обычаев выходит за пределы заинтересованных семей, в свадьбе принимает участие почти вся местная общность — цыганский поселок.

DIE GRUNDMERKMALE DER HOCHZEIT BEI DEN ZIGEUNERN-ROMAS IN DER OSTSLOWAKEI

Zusammenfassung

Das Studium der Problematik der Eheschließung bei der ethnischen Gruppe der Zigeuner-Romas ermöglicht es uns, die spezifischen Züge der Roma-Kultur kennen zu lernen, die ethnokulturellen Prozesse in bezug zur Majoritätsgesellschaft zu begreifen, vor allem aber mit einem besonderen Komplex von brauchtümlich-rechtlichen Normen bekannt zu werden, die bis heute z.B. im Bereich des Rechtsbewußtseins der Zigeuner als aktiver Regulator des gesellschaftlichen Verhaltens der Angehörigen dieser ethnischen Gruppe wirkt.

Den Schwerpunkt des Beitrags bildet ein Versuch, die Grundmerkmale der Hochzeit der altangesiedelten Zigeunerbevölkerung in der Ostslowakei auszusondern. Bei der Analyse geht der Autor von Forschungsergebnissen aus sechs Gemeinden in drei Kreisen der Ostslowakei aus und berücksichtigt auch die bisherigen Ergebnisse des Studiums dieser Problematik durch andere Autoren.

Die meistverbreitete Form der Eheschließung bei den Zigeunern-Romas ist die mangavipen-Zeremonie (Brautwerbung), der eine gewohnheitsrechtliche Verbindlichkeit zugeschrieben wird: nach einer vorläufigen Vereinbarung besuchen die Eltern des Bräutigams die Familie der Braut. Ist das beiderseitige Einverständnis erreicht, bindet der Brautübergeber (meist der Vater oder der Taufpate des Bräutigams) den beiden Partnern die Hände zusammen, dann gießt er ihnen Branntwein oder Wein in die Handteller, den sie gemeinsam austrinken. Von diesem Augenblick an werden sie als Eheleute betrachtet und leben zusammen. Der amtlichen und der kirchlichen Trauung wird keine große Bedeutung beigemessen, oft findet diese Zeremonie erst nach mehreren Jahren des ehelichen Zusammenlebens statt.

Eine andere Form der Eheschließung ist die Flucht der jungen Leute, denen die Eltern die Zustimmung zur Heirat verweigern, zu Verwandten in eine andere Gemeinde oder nach Böhmen, wo sie zusammen leben. Nach einiger Zeit kehren sie in ihr Heimatdorf zurück und die Gemeinschaft respektiert sie dann schon als Eheleute.

Bei der eigentlichen Hochzeitsfeier (bi-jav) sind viele brauchtümliche Handlungen üblich, die die Romas von der umgebenden Majoritätsbevölkerung übernommen haben.

Spezifische Merkmale hat die Hochzeit der vormals nomadisierenden Zigeuner, die „walachische“ oder „olachische“ Zigeuner (valaskí, olaskí Cigáni) genannt werden: bei ihnen wird die Braut auch heute noch gekauft. Dabei wird ein solches Mädchen höher bewertet, das noch keinen sexuellen Verkehr gehabt hatte. Auch hier wird die Ehe durch Zusammenbinden der Hände beider Partner und durch das gemeinsame Austrinken von Rotwein aus der Handfläche geschlossen, manchmal auch so, daß der Brautübergeber, der Anführer der Zigeunergruppe (vajda), Wein über die Häupter der beiden Brautleute ausgießt.

Bei beiden Gruppen der Zigeuner-Romas wird die eheliche Untreue der Frauen streng verurteilt und bestraft, während sie bei Männern toleriert wird. Beim Verdacht der Untreue zwingen die Männer ihre Frauen zu schwören, daß sie ihnen treu waren. Sie glauben dabei an die negative magische Wirkung des Meineides.

Die meisten der geschilderten Bräuche überschreiten den Rahmen der daran beteiligten Familien; an der Hochzeit nimmt fast die gesamte lokale Gemeinschaft, die ganze Zigeunerkolonie, aktiv teil.